



Folkets Park

BEVARANDEPROGRAM

Kulturhistoriskt intressanta miljöer och objekt i Nykvarns kommun



Upprättat i augusti 2003
reviderat i oktober 2003 och januari 2004
Godkänt av kommunfullmäktige 2004-03-25 § 9

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	SID
FÖRORD	2
BESKRIVNING AV KULTURHISTORISKT INTRESSANTA MILJÖER OCH OBJEKT	3
Tabell: Klassificering av miljöer och objekt	5
Kulturmiljöer	6
1. Nykvarns centrum	6
2. Herrgården, Nykvarn	9
3. Bruksgatan, Nykvarn	10
4. Sundsörs säteri	12
5. Kraftstationen m m, Sundsvik	13
6. Näsby gods, Taxinge	14
7. Åbytorp, f d prästgård	18
8. Stensättra säteri	19
9. Turinge kyrkby	20
10. Bommersvik kursgård	22
11. Hanstaviks gods	23
Kulturobjekt	25
12. Smedsbygget	25
13. Stålbruket	26
14. Brukskontoret Stjärnan	27
15. Folkets Park och Idrottsplatsen	27
16. Gamla ålderdomshemmet	30
17. Taxinge-Näsby järnvägsstation	30
18. Ladugårdsbyggnaderna vid Nygård	32
19. Loftbod vid Långängen	33
20. Nygårds skola	32
21. Lermyra soldattorp, nr 972	35
22. Torpet Sans Souci	36
23. Fattigstugan i Turinge	37
24. Wincklerska slöjdskolan	38
25. Solfångaranläggning	40
26. Nykvarn 1:22 (Hökmossv. 2)	41
Källhänvisning, ordförklaring	42
Kartor: Kulturhistoriskt intressanta miljöer och objekt i Nykvarns kommun	43

Förord

Det finns en urgammal tradition att värna och vårda det egna och den egna omgivningen. Denna tradition har under åren växlat. Fram till mitten av 1900-talet var samhörigheten inom staden eller socknen stark men kom därefter att avta genom de stora befolkningsomflyttningarna.

Många såg utvecklingen och tillväxten efter andra världskriget som en stark positiv faktor. Den lokala miljön fick ibland finna sig i att radikalt förändras för att istället ge plats för fabriker och bostadsområden, gator och vägar. Nya områden och miljöer utvecklades till stora enheter och många gamla, små och intima försvann. Reaktionen mot detta uteblev inte och på olika sätt försöker man nu värna om de kvarvarande kulturmiljöerna.

Genom tillkomsten av den nya plan- och bygglagen (PBL) 1986 och det samlande begreppet kulturmiljövård fick vi ett bättre instrument att hantera de frågor och ärenden som rör vår omgivning. Termen kulturmiljövård innebär att vi på ett samlat sätt kan hantera både värden av byggnader och den viktiga miljön.

Men för att allmänheten, politiker och tjänstemän ska kunna förstå och hantera den mångfald av byggnader och miljöer som finns inom kommunen behövs en sammanfattande skrift över de viktigaste.

En arbetsgrupp har gått igenom de intressanta objekt och miljöer som finns inom Nykvarns kommun. Där finns odlingslandskap från medeltiden, bybildningar, brukssamhällen och herrgårdsmiljöer som alla på sitt sätt bidragit till dagens differentierade samhälle.

Arbetet har bedrivits av: Kommunarkitekt Urban Dahlberg och planingenjör Lena Gamberg Öhlin, Samhällsbyggnad. Kulturhistorisk konsult har varit f d stadsantikvarie Göran Gelotte. Turinge-Taxinge hembygdsförening genom Lennart Söderman, Anders Wallenberg, Ingrid Knutsson och Börje Wallgren har bistått med dokumentation m m.

Förste antikvarie Carl-Henrik Ankarberg, Länsstyrelsens kulturmiljöenhet har bistått med råd och synpunkter.

Joachim Danielsson
Kommunchef

Urban Dahlberg
Samhällsbyggnadschef

BESKRIVNING AV KULTURHISTORISKT INTRESSANTA OMRÅDEN OCH OBJEKT

PBL 3 kap 12 §: Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.

KRITERIER

Omistligt (O) Exteriören har mycket stort kulturhistoriskt värde. Endast synnerliga skäl kan motivera en mindre förändring i byggnadens utseende. Detaljer i inredningen kan ges motsvarande eller lägre bevarandeskydd, om dessa har kulturhistoriskt värde.

Värdefullt (V) Lägre grad av bevarandeskydd än omistligt. Exteriören får förändras om skäl föreligger. Dokumentation bör göras. Vid behov kan skyddskrav ställas på interiören.

Intressant (I) Inför förändring dokumenteras byggnaden med foton och eventuellt beskrivningar. Intressanta detaljer bör sparas.

(Klassningskriterier sett ur ett nationellt perspektiv)

Nykvarns historia går tillbaka till 1500-talet. Det var kring det nyanlagda bruket, som ett litet samhälle började växa upp i slutet av detta århundrade. Man talade om den nya kvarnen, där ordet kvarn enligt den tidens språkbruk hade ungefär samma betydelse som bruk/hytta.

Vid sidan av jordbruket utvecklades järnhanteringen, mycket beroende på närheten till den sörmländska bergslagen med Mälarmården och dess järnmalmsfyndigheter. Mälarmården är ett bergigt skogsområde som sträcker sig från trakten av Katrineholm upp mot Åkers Styckebruk. Vid Turingeåns fall, öster om nuvarande herrgården anlades den nya kvarnen och en hammare. Ståltillverkningen skedde från det förädlade järnet. Detta köptes under åren från olika ställen. Stora luckor i Nykvarns Bruks räkenskaper, orsakade av bränder, gör det svårt att dokumentera varifrån tackjärnsleveranserna skett. Under 1600-1700-talen kom det basbehandlade järnet sannolikt från närliggande bruk som Skeppsta, Björndammen eller Åker. Från början av 1800-talet finns en säkert belagd notis om att Nykvarns Bruk köpte tackjärn från Frags bergsmanshytta i Norberg. En förklaring till denna långa transport kan vara förbättrade transportmöjligheter, som praktiskt och ekonomiskt utvidgade inköpsområdet.

Det numera nedlagda pappersbruket kom till 1848--50, men brann ned och byggdes upp på nytt på 1857. En del byggnader finns bevarade från

denna tid. 1918 invigdes Nykvarns Folkets Park, som nu räknas bland de bäst bevarade äldre folkparkerna i landet. En inventering och klassificering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse gjordes 1974-75. Större delen av denna bebyggelse har helt naturligt anknytning till bruken. I inventeringen har Herrgården och Smedsbygget bedömts som omistliga. F d ålderdomshemmet, f d brukskontoret, "stålugnen" och Folkets park har bedömts som värdefulla objekt. F d pappersbruket har klassats som intressant.

Nykvarns industriella verksamhet

Under århundradena har Nykvarn dominerats av först hammarsmedjan och stålbruket och sedan pappersbruket. Det senare lade ner verksamheten på orten och flyttade till Nymölla i Skåne 1971 och de gamla fabrikslokalerna hyrdes ut till olika företag. Ett annat äldre företag i Nykvarn är Cementgjuteriet vid Brokvarn som 1918 startade en tillverkning av cementrör. Inom Turinge socken fanns i äldre tider även ett flertal sågverk. De största var belägna vid Hökmossen och Sundsvik. Efter andra världskrigets slut 1945 startades flera mindre företag som i en del fall växt sig stora. År 1949 startade Nykvarns Benmjölsfabrik, som senare bytte namn till Extraco och flyttade från orten. Efter Extraco kom färgföretaget Alfort & Cronholm, ombildat till Alcro. I början av 1960-talet uppförde AB Strängbetong en fabrik för tillverkning av betongelement till byggnadsindustrin.



Flygfoto med blå Stålbruket

NR	NAMN	VÄRDE	ANM
Kulturmiljöer			
1	Nykvarns centrum	Värdefullt	
2	Herrgården, Nykvarn	Omistligt	
3	Bruksgatan, Nykvarn	Intressant	
4	Sundsörs säteri	Värdefullt	
5	Sundsvik, kraftverk m m	Värdefullt	Fråga om byggnadsminnesförklaring bör väckas
6	Näsby gods, Taxinge	Värdefullt	
7	Åbytorp, Taxinge	Värdefullt	
8	Stensättra säteri	Värdefullt	
9	Turinge kyrkby	Värdefullt	
10	Bommersvik kursgård	Intressant	
11	Hanstaviks gods	Värdefullt	Fråga om byggnadsminnesförklaring bör väckas
Kulturobjekt			
12	Smedsbygget	Omistligt	
13	Stålbruket	Värdefullt	
14	Brukskontoret Stjärnan	Värdefullt	
15	Folkets Park med idrottsplatsen	Omistligt	Fråga om byggnadsminnesförklaring bör väckas
16	Gamla ålderdomshemmet	Värdefullt	
17	Taxinge-Näsby järnvägsstation	Värdefullt	Statligt byggnadsminne
18	Ladugårdsbyggnader Nygård	Intressant	
19	Långängen loftbod	Intressant	
20	Nygårds skola	Intressant	
21	Lermyra soldattorp nr 972	Värdefullt	
22	Torpet Sans Souci	Intressant	
23	Fattigstugan Turinge	Omistligt	
24	Wincklerska slöjdskolan	Värdefull	
25	Solfångaranläggning, Nykvarn	Intressant	
26	Nykvarn 1:22 (Hökmossvägen 2)	Värdefullt	

Kulturmiljöer

1. Nykvarns centrum

I äldre tider låg Turinge sockens centrum vid kyrkan. Där passerade även huvudvägen från Södertälje västerut mot Mariefred och Strängnäs. Efter tillkomsten av Norra Sörmlands järnväg 1895 försköts tyngdpunkten i socknen mot samhället Nykvarn och bruket. Det var där som järnvägsstationen kom att ligga. Något stationssamhälle i egentlig mening anlades inte då Norra Sörmlands järnvägsbolag inte hade samma ambitioner med att anlägga samhällen vid sina stationer som Statens Järnvägar hade.

Järnvägen och stationen blev dock en centralpunkt i socknen. Omkring 1915 började en försiktig förtätning på västra sidan om Järnavägen som går nästan parallellt med järnvägen några hundra meter. Där tillkom en välutrustad lanthandel, Missionskyrkan och Godtemplarlokalen som även inrymde samhällets biograf. Till detta kom även ett Filadelfiahus och en Konsumbutik.

Tiden efter andra världskriget började Turinge kommun att intressera sig för tätortens utvidgning. Som en första åtgärd köpte kommunen mark vid det grustag som låg ungefär där nuvarande kommunalhus finns. Ett ytterligare steg mot ett nytt centrum var när Konsum lät uppföra en ny butiksbyggnad i norra delen av det blivande centrumområdet år 1955. En annan komplettering var tillkomsten av en Esso bensinstation vid Järnavägen hösten 1965.

Under hösten 1967 fanns planer på att förnya Nykvarns centrum. Planerna omfattade ett omkring 70.000 kvm stort område som begränsades av Järnavägen, Gammeltorpsvägen, Mikael Winklers väg samt Hökmossevägen. Med dessa planer var det relativt nya Konsumhuset dömt att försvinna tillsammans med Missionskyrkan, Godtemplarlokalen och Särnsjö livs och special. I planerna ingick en nyproduktion av 200 lägenheter. Optimistiskt angav man en nära förestående start och en beräknad byggtid på två år.

Hösten 1969 presenterades i kommunfullmäktige en plan och en modell för ett nytt centrum av Nykvarns då starke man, Manne Olsson. Planen och modellen hade tagits fram av arkitekten Jürgen Frenssen hos K-konsult. Planen utgick ifrån tre parallella stråk; i mitten en gånggata, uppe på kullen ett parkstråk och nedanför gånggatan (åt öster) ett bilstråk som blev Järnavägen.

Man beräknade ett nytillskott av 160 lägenheter i hyreshus. För att underlätta för barnen att komma till den nya skolan skulle Gammeltorpsvägen stängas av och bli återvändsgata. Två varuhus, ICA

och Konsum, skulle dominera centrum och ligga på var sin sida om posten. På andra sidan gånggatan skulle finnas småbutiker och ett nytt bibliotek. Mot Hökmossevägen skulle det bli samlings-salar som var tänkta att ersätta IOGT-huset.

Detta första konkreta förslag blev föremål för synpunkter och kritik. Olika förvaltningar, organisationer och grupper hade synpunkter som kom att arbetas in i ett nytt förslag som blev offentligt hösten 1970. Planerna försenades av de stora förändringarna i samband med bildandet av Södertälje storkommun 1971. Under 1973 började åter ett mera aktivt arbete med Nykvarns blivande centrum och under slutet av året påbörjades schaktningsarbeten för byggandet.

I början av november 1974 invigde Missionsförsamlingen sin nya kyrka och lördagen den 23 november samma år kunde kommunalrådet Hasse Mattsson inviga Nykvarns nya centrum. Administratör och byggherre var Telgebostäder som "ärvt" projektet av Turingebostäder. I nya centrum byggdes nya stora affärslokaler för ICA och Konsum där ICA-butiken var störst med drygt 1.000 kvm. Vidare fanns där Posten och Sparbanken samt lokaler för specialbutiker. Som en komplettering invigde Kulturnämnden sina nya, stora lokaler för bibliotek med hörsal och grupprum den 13 januari 1975.

Nykvarns centrum har sedan dess enbart genomgått en del mindre förändringar men fungerar i stort sett som det gjorde efter invigningen för nära trettio år sedan. Det kan betraktas som värdefullt och mycket tidstypiskt.

Rekommendationer: Sammanhållen centrumbildning som är marginellt förändrad med en måttfull skala och enhetlighet, varför stor varsamhet vid eventuella ombyggnationer och förändringar bör iakttas. Detaljplaneläggning pågår, skyddsbestämmelser bör införas i kommande detaljplan.

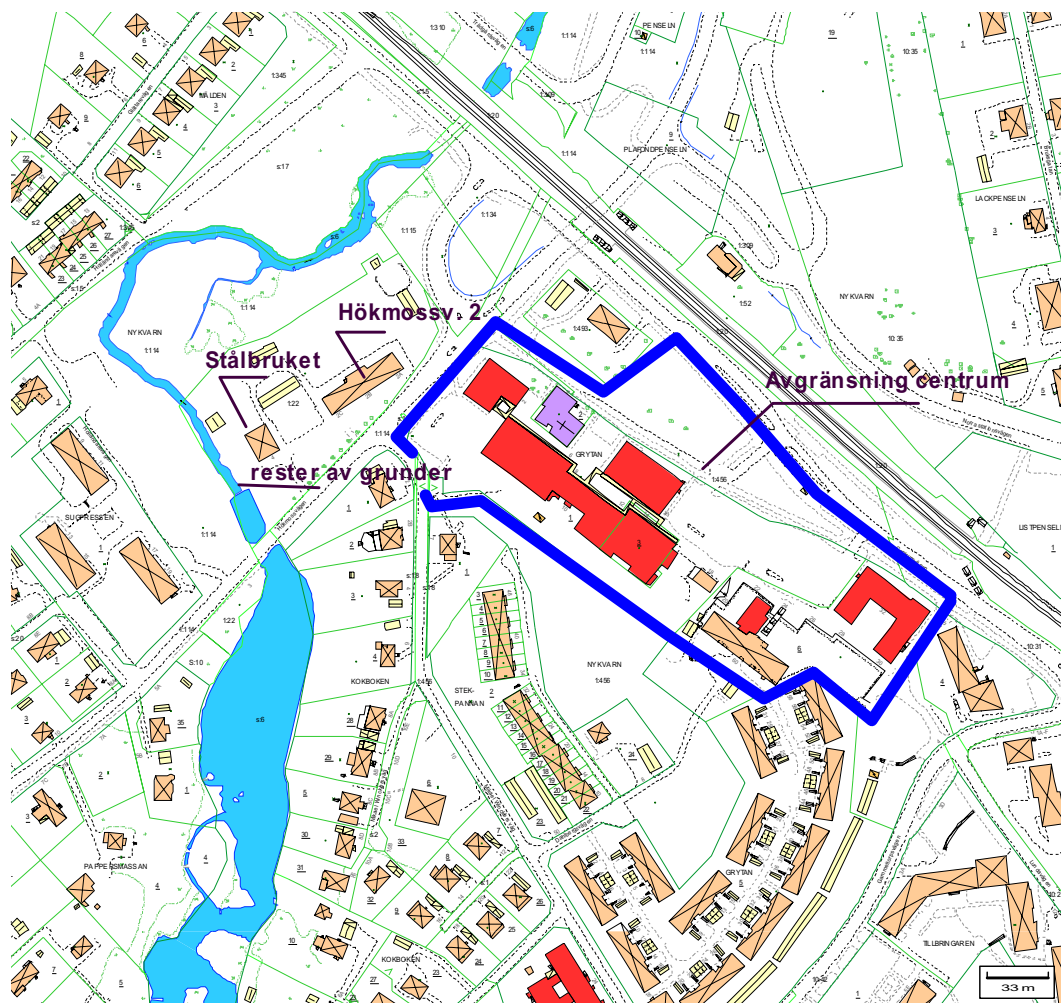




Nykvarn, centrum



Nykvarn, centrum



2. Nykvarn, herrgårdsområdet

Herrgården har i den inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, som gjordes av dåvarande landsantikvarien 1974-75 på uppdrag av Södertälje kommun, klassats som omistlig. Herrgården ägs idag av Turinge-Taxinge församling.

Enligt äldre arkivalier fanns en huvudbyggnad till Nykvarns gård som sannolikt tillkom under 1600-talet. Den förändrades under 1700-talet och finns avbildad på en målning av Per Hilleström d.y. i slutet av 1700-talet. Under åren 1802-1803 lät ägaren, översten och godsägaren Sebastian Leijonhufvud, nästan fördubbla herrgårdsbyggnaden och gav den ett utseende som i stort påminner om dagens. År 1904 blev herrgårdsbyggnaden pensionat och var så fram till 1941. Då inköpte Turinge kommun herrgården för 85.000 kronor. Kommunen inrättade där ett pensionärshem i huvudbyggnaden medan de båda flyglarna användes för kommunens behov. Den vänstra blev expedition för kristidsnämnden med sammanträdesrum medan den högra blev bibliotek. Sedan kristiden tagit slut fungerade den vänstra flygeln som kommunalkontor under åren 1952-1961. Den kommunala förvaltningen flyttade det året till nya lokaler vid Gammeltorpsvägen. Kommunbiblioteket i den högra flygeln fanns kvar tills det nya i centrum var klart 1975.

I mitten av 1960-talet flyttade pensionärerna över från herrgården till ett nybyggt pensionärshem i Lugnet. Lokalerna stod delvis tomma och en del användes som bostäder. Byggnaden var då ganska förfallen. Kyrkan köpte in fastigheten för att bygga om huvudbyggnaden till församlingshem och pastorsexpedition.

Under arbetena med detta, som påbörjades hösten 1982, antändes huset av en svetsloppa den 30 september och brann ner. Ganska omgående uppfördes byggnaden igen exteriört med samma utseende men helt förändrad och moderniserad inuti. Nybygget togs i bruk under hösten 1983.

Rekommendationer: Smedsbygget, gamla pensionärshemmet, gamla trädgårdsmästarebostaden m fl byggnader och kulturlandskapet kring herrgården är omistlig och bör så långt möjligt bevaras intakt.



Herrgården, Nykvarn

3. Nykvarn, Bruksgatan

I nära anslutning, söder om själva fabriksområdet, ligger Bruksgatan med kontor och bostäder. Byggnaderna utmed Bruksgatan är till största delen från sent 1800-tal och ett bra exempel på hur bebyggelsen var ordnad inom en bruksort. Närmast själva det gamla fabriksområdet ligger ett par stenhus med kraftigt markerade mittpartier. Efter dessa kommer några enklare hus med spritputs på fasaden, byggnader som var avsedda för de anställda vid pappersbruket. Under senare år har Bruksgatan kompletterats med ett par nya byggnader i den södra delen.

Järnbruket, som började sin mångåriga verksamhet under 1590-talet, är beskrivet på ett annat ställe i denna publikation. Några byggnader från den tiden och före den stora branden 1714 finns inte bevarade. Allt som finns är några murrester inom det äldsta bruksområdet i vilket pappersbruket successivt tog över vid mitten av 1800-talet. Pappersbruket i sin tur drabbades av en förhärjande eldsvåda 1856 som ytterligare decimerade det som fanns kvar av den äldre fabriksbebyggelsen.

De gamla fabriksbyggnaderna var inte helt lämpade för den nya verksamheten men kunde nu efter branden anpassas vid återuppbyggnaden. I oktober 1896 brann anläggningen ånyo men

återuppfördes på nytt. Verksamheten fortsatte fram till 1971 då Nykvarns Pappersbruk flyttade hela produktionen till Nymölla i Skåne. Under de drygt sjuttio åren i Nykvarn efter branden, skedde en del förändringar och ombyggnader. I de gamla fabrikslokalerna flyttade då flera mindre företag in och det gamla pappersbruket fick karaktär av fabriks hotell.

Rekommendationer: Bebyggelsen är av stor betydelse för förståelsen av brukssamhällets struktur och organisation. Detta motiverar att varsamhet vid eventuella ombyggnationer bör iaktas. Skyddsbestämmelser bör införas i framtida detaljplanering.



Nykvarn, Bruksgatan



Nykvarn, Bruksgatan

4. Sundsörs säteri

Sundsörs säteri tillhör en av de större gårdarna i Turinge socken. Stamgården kan spåras tillbaka till senare delen av 1500-talet. Under 1630-talet bildades säteriet Sundsör vilket under 1670-talet kom att få samme ägare som Nykvarns herrgård. Efter ett senare arvsskifte skildes de båda gårdarna åt och Sundsör hamnade hos det förmögna bergsrådet Jonas Cederstedt. Huvudbyggnaden från 1600-talet brann ner 1730 och ersattes med den nuvarande huvudbyggnaden. Den har genom åren genomgått smärre förändringar.

Under delar av 1600- och 1700-talet har Sundsör varit i ägarsymbios med Vidbynäs men ägaren har för det mesta bott på Sundsör. Under 1770-talet skildes de båda herrgårdarnas historia åt och bergsrådet Jonas Cederstedt d.y. levde på Sundsör till sin död 1811. Efter bergsrådet Cederstedt kom stallmästaren Westfält som levde där till 1829. Sterbhuset såldes senare till den excentriske löjtnant Erik Stackel. Han var en intresserad byggherre och förnyade gårdens husbestånd ordentligt. Bland annat lät han uppföra det stora spannmålmagasinet i tre våningar som ligger väl synligt väster om gården. Spannmålmagasinet stod färdigt 1835 och kostade då över 20.000 riksdaler. Byggnaden är numera ombyggd till bostäder.

Efter det att löjtnant Stackel sålt gården i början av 1840-talet, skedde flera täta ägarbyten. År 1916 köptes Sundsör av bruksägaren Frans Berglund, som 1905 köpt det närbelägna Sundsvik. Frans Berglund var en driftig och företagsam man som med framgång drev både säteriet Sundsör och bruket vid Sundsvik. Under hans tid skedde om- och nybyggnader på båda ställena. Berglund avled 1924. Hans änka drev Sundsörs säteri fram till 1940-talet då den nuvarande ägarfamiljen Hagelin tog över.

Rekommendationer: I översiktsplanen är Sundsör föreslaget som kulturmiljöreservat. Områdesbestämmelser med bevarandeariktning bör upprättas.



Sundsör säteri

5. Kraftstationen m m, Sundsvik

Vid Sundsvik, en knapp kilometer öster om herrgården Sundsör, fanns tidigare ett tegelbruk vid Sundsörsvikens innersta del. Tegelbruket hade gamla anor, troligen ända från medeltiden. Enligt äldre uppgifter skulle tegel från Sundsvik ha använts då Gripsholms slott byggdes under Vasatiden. Under 1730-talet omnämndes tegelbruket som "mycket gammalt". Tegelbruket moderniserades på 1940-talet och kapaciteten ökades. För att möta en ökad efterfrågan byggdes ett nytt bruk 1947 Hallsta tegelbruk, beläget ca 1 km NV om det gamla bruket. I samband med strukturrationaliseringar avvecklades verksamheten och det gamla bruket upphörde 1953 och Hallsta successivt under 1970-talet.

Invid det gamla läget för sågverket och tegelbruket, låg tidigare en kvarn som utnyttjade fallhöjden på vattnet som rinner mellan sjön Turingen och Mälaren. Kvarnen finns belagd redan i äldre tider. Det äldsta kvarnläget utnyttjades år 1793 då kvarnen byggdes om. På samma plats uppfördes 1891 en helt ny kvarnbyggnad i tegel. Detta togs från det närbelägna tegelbruket. Kvarnen drevs fram till 1953 då den lades ner på grund av bristande lönsamhet. Kvarnbyggnaden var sedan militärt förråd fram till 1988 då ägaren avsåg att inreda ett diskotek i kvarnbyggnaden. Något sådant kom inte till stånd, utan olika firmor har nu lager där.

Bruksägaren Frans Berglund, som nämns i samband med herrgården Sundsör, köpte kvarnen och den närbelägna sågen 1905. Sågen med en stor brädgård hade anlagts vid mitten av 1800-talet och utnyttjade även den vattenkraften i fallet. Sågen var i drift in på hösten 1947 och revs året därpå.

Vattenkraften i fallet mellan Turingen och Mälaren utnyttjas även i det lilla kraftverk som ligger i anslutning till den nerlagda kvarnen. Kraftverket anlades 1915 av Frans Berglund för att driva sågverket och kvarnen. Även de kringboende fick belysningsström från detta elverk. När elektricitet från Älvkarleby stora kraftverk kopplades in 1918 fortsatte driften vid Sundsviks kraftstation. Den ger fortfarande ett hyggligt tillskott till elförsörjningen.

Rekommendationer: Hela anläggningen har ett stort teknik- och kulturhistoriskt värde. Kraftstationen med kvarnen och kvarndammen bör få ett starkt skydd, samtidigt som dess potentiella möjligheter som besöksanläggning bör tas tillvara. Fråga om byggnadsminnesförklaring föreslås väckas.



Sundsvik, Kraftstationen

6. NÄSBY GODS, TAXINGE

I topografiskt avseende utgörs Taxinge socken av en högplatå som sluttar ner mot Mälaren i norr. Naturen är omväxlande med slättområden insprängda bland täta skogar. I Taxinge socken finns en stor mängd kända fornlämningar, som vittnar om en lång kontinuerlig bosättning. Fornlämningarna är belägna inom nio olika gravfält och till allra största delen från yngre järnåldern. Dessutom finns två fornborgar. De flesta spåren från forntiden finns i socknens östra del, nära godset Näsby med ett långsträckt gravfält, en treudd och en markerad hålväg. Fynden ger belägg för att denna del av socknen redan i äldre tider hade många skilda slag av mänskliga aktiviteter.

Namnet Taxinge har faktiskt en del gemensamt med den hundras man först tänker på. Enligt ortnamnsforskare kan namnet härledas till det fornsvenska ordet för grävling, som var tax. Det skall ha funnits mycket gott om grävlingar i området under yngre järnåldern. De människor som bodde i området kallades för taxungar och deras socken kom att heta Taxinge.

Första gången vi möter ett gårdsnamn inom Taxinge socken i skrift är år 1281 då gården Näsby omnämns i ett s.k. diplom, en medeltida officiell handling, som finns bevarad i Riksarkivet. Diplomet är ett gåvobrev med vilket en bror till Magnus Ladulås skänkte gården till Strängnäs domkyrka. Näsby var vid den tiden en medelstor gård, men kom 600 år senare att

utvidgas och slutligen omfatta så gott som hela Taxinge socken samt en stor del av angränsande socknar.

Det var under 1600-talets slut, 1700- och 1800-talen som säteriet, i flera steg, och under olika ägare, utvidgades till ett storgods. Den första egentliga herrgårdsanläggningen kom troligen till omkring 1685 då Johan von Westphal blev den förste bofaste ägaren på Näsby. Anläggningen bestod då av en tvåvånings träbyggnad som låg med huvudfasaden ut mot sjön, omkring 50 meter väster om den nuvarande huvudbyggnaden. På nuvarande franska trädgårdens plats fanns då en trädgårdsanläggning med terrasseringar och fruktträdgårdar. Taxinge socken har sedan 1700-talet dominerats av godset Näsby. På 1780-talet planerades en ny huvudbyggnad. Den kom aldrig att uppföras men de två flyglarna härrör från denna tid. Dessa hade då ett högt, brutet tak och sitt nuvarande utseende fick de på 1880-talet.

I slutet av 1700-talet kom Näsby att ingå i den grupp av gårdar och bruk som ägdes av släkten Warendorff. Släkten innehade förutom Näsby och Åkers Styckebruk bl.a. Skeppsta och Björndammens bruk i Södermanland. När Näsby var som störst, var godset det tredje största i Södermanland. Denna ägostruktur, där praktiskt taget hela socknen bestod av ett gods, kom att få konsekvenser för socknens senare utveckling.

Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes mellan åren 1806-1813 i nyklassicistisk stil efter ritningar av Carl Christoffer Gjörvell, en av dåtidens mest anlitade arkitekter. Han har t.ex. ritat landstingshuset på Hantverkargatan i Stockholm, Drottningens paviljong på Haga samt Karlslunds herrgård i Örebro. Näsby i Taxinge anses vara en av Gjörvells mest lyckade och exteriört, mest välbevarade herrgårdar.

Till själva herrgården hör även en park. Näsby hade redan, som nämnts, i slutet av 1600-talet en ganska påkostad trädgård. Sitt nuvarande utseende fick parken efter 1914 då trädgårdsdirektören vid Statens järnvägar, Enoch Palm, fick i uppdrag att rita den nya anläggningen. Han försökte då återskapa delar av den gamla trädgården men till största delen gjordes en ny anläggning. Arbetena utfördes av den tjeckiske trädgårdsmästaren Sixten Hnaiopak. Parken består av en fransk, en italiensk och en engelsk avdelning. Där finns även flera lusthus varav det äldsta är från slutet av 1700-talet och ligger på uddens östra sida. Till godset hör även en planterad bokskog som står i södra delen av den nordsydliga axel som går genom anläggningen.

Taxinge socken har aldrig haft någon tätort. Socknens centrala del låg vid kyrkan och Näsby gård där även järnvägs- och poststationen kom att placeras. Detta berodde till stor del på att godsets ägare vid flera tillfällen donerade både mark och pengar till socknens serviceinrättningar. Av praktiska skäl ville ägarna till godset Näsby gärna ha alla dessa inrättningar i sin närhet.

Den första kända kyrkobyggnaden i Taxinge tillkom på 1640-talet. Det var en träkyrka donerad av Strängnäs biskopen Johannes Mattiae. På 1690-talet lät den dåvarande godsägaren uppföra en kyrkobyggnad av sten på samma plats som dagens kyrka. Den nuvarande byggnaden stod klar 1863, uppförd efter ritningar av järnvägsarkitekten Adolf Wilhelm Edelsvärd. Kyrkan har delvis kvar murverk från den äldre byggnaden och uppfördes i nygotik, vilket inte var vanligt i Södermanland. Den märkliga tornspiran är inspirerad av Ridderholmskyrkans spira, båda göts vid Åkers Styckebruk som då tillhörde ägarna av Näsby. På berget norr om kyrkan står klockstapeln från 1869.

Näsby gods har varit en stor producent av jordbruksprodukter, vilka framförallt hade avsättning i den växande huvudstaden. Man kan notera en utvidgning av den produktiva åkermarken på Näsby när transportmöjligheterna till sjöss, och senare även till lands, förbättrades efter mitten av 1800-talet. Särskilt märkbara var de starkt ökade havreskördarna som blev följden av en utdikning och sänkning av sjön Finkaren under 1880-talet. Dessa stora havreskördar hade god avsättning i bl.a. Englands och Tysklands storstäder där de många hästarna fordrade mat. Ägarna till Näsby tjänade mycket pengar på denna produktion.

Ångbåtstrafiken från och med 1880-talet och järnvägens tillkomst 1895, öppnade till stor del omvärlden för Taxingeborna. Som ovan nämnts, ville ägarna till Näsby gods ha järnvägen så nära gården som möjligt vilket påverkade dragningen av densamma. Ägarna lyckades få järnvägsbolaget att bygga linjen med en sväng åt nordöst så att den kom nära huvudgården Näsby genom att bekosta uppförandet av stationshuset i Taxinge. De snabbare transporterna gjorde det möjligt och ekonomiskt fördelaktigt att satsa på mejeriprodukter vid Näsby, vilket även skedde i stor omfattning.

Socknens beroende av Näsby gods gjorde att även såg, kvarn och hyvleri kom att ligga nära huvudgården. Taxinge har alltid varit en jordbrukssocken, vilket haft till följd att industriella verksamheter haft svårt att etablera sig. Ägarna till Näsby gods ägde och drev ett tegelbruk på norra sidan av Gripsholmsviken i Kärnbo socken.

Sydöst om herrgårdsanläggningen finns ett antal ekonomibyggnader från senare delen av 1800-talet och 1900-talets början. Av dessa är den nygotiska stallbyggnaden i rött tegel kanske den mest framträdande. Utöver denna fanns ladugård, lador, mejeribyggnad, såg och smedja samlade inom ett och samma område. I dag har några av husen fått en ändrad funktion, andra är rivna. På herrgårdens östra sida finns även fem stycken f.d. arbetarbostäder från tidigt 1900-tal. Även kring kyrkan och stationen finns en viss bebyggelse.

Strax nordöst om kyrkan finns f.d. statarbostäder från omkring år 1900. Området kallas Långa Raden. Byggnaderna har sedan början av 1960-talet enbart använts som sommarstugor men är nu, i vissa fall, åter

permanentbostäder. I Långa Raden fanns tidigare socknens telegrafstation samt en krog.

Öster om kyrkan låg inspektorsbostaden från 1917, kvarngården från 1860-talet och Gråbo. Det senare är i sina äldsta delar från 1780-talet med stor tomt som bildar en egen fastighet sedan 1970-talet. Mellan kyrkan och järnvägen finns även kyrkskolan och affären från 1920-talet, nerlagd sedan mitten av 1970-talet. Uppe på åsen intill järnvägen, slutligen, ligger ett antal arbetarbostäder som tillkom vid samma tid. Järnvägsstationen invigdes 1895 då Norra Södermanlands järnväg togs i bruk.

För allmänheten tillgängliga etableringar är sedan 1980-talet den välkända kaféverksamheten i huvudbyggnaden på Näsby. Där drivs sedan flera år även konferensverksamhet. På godsets mark har också anlagts en travträningssbana.

Rekommendationer: Huvudbyggnaden och bebyggelsen runt Näsby gods är av riksintresse enligt beslut av Riksantikvarieämbetet. Områdesbestämmelser med varsamhetsinriktning bör upprättas, alternativt utreds frågan om kulturresevat.



7. Åbytorp

Åbytorp, tidigare skrivet Åbotorp, finns omnämnt sedan 1690-talet som boställe för socknens komminister. Den nuvarande huvudbyggnaden kan dateras tillbaka till åren efter mitten av 1700-talet. Byggnaden är ganska typisk för den tidens stil med rektangulärt bottenplan i förhållandet längdbredd som 2:1 och ett högt brutet tak med inredd vind. Åbytorp fungerade som prästgård fram till 1922. Efter detta blev huset bostad för prästgårdsarrendatorn.

Rekommendationer: Huvudbyggnaden och hela gårdsmiljön, med sina olika ekonomibyggnader, utgör en samlad enhet med äldre inslag som bör bevaras intakt för framtiden, varför områdesbestämmelser med varsamhetsinriktning bör upprättas.



Åbytorp



Åbytorp

8. Stensättra säteri

Vid Turingelandets norra strand mot Mälaren ligger herrgården Stensättra. Gården blev säteri under 1640-talet då den ägdes av kammarpresidenten Gierdt Renskiöld. Han engagerade den mångkunnige Erik Dahlbergh att rita några byggnader på gården. Det huset är troligen det äldsta ännu bevarade från den tiden. Det är en stor träbyggnad med ålderdomliga drag som ligger nära stranden mitt emot den nuvarande huvudbyggnaden. Huset brukar stundom kallas "Träsättra". Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes 1794 av friherre Didrik Duwall som "pensionärsbostad". Byggnaden är uppförd i sten i ett och ett halvt plan med högt valmat tak. Huset har en kraftig takfot i enkel och stram stil och har kvar det mesta av sitt ursprungliga skick. Huset är ett fint exempel på en mindre sörmländsk herrgård från gustaviansk tid.

Duwall hade genom tidigare köp 1787 införlivat Stensättra gård med Näsby gods i Taxinge socken. Först 1925 skildes de båda gårdarna åt och Stensättra blev en egen enhet. Under åren av samägande blev Stensättra väl skött och därmed ett attraktivt objekt för den nye ägaren. Gården har sedan dess haft olika ägare. Gårdsbebyggelsen är väl underhållen och bevarad.

Rekommendationer: Stensättra betraktas som värdefullt och stor försiktighet bör iakttas vid ev. förändringar, miljön bör bevaras om möjligt helt intakt.



Stensättra



Stensättra (Byggnad ritad av Erik Dahlbergh)

9. Turinge kyrkby

Runt den medeltida kyrkan i Turinge socken uppstod tidigt en bybebyggelse. På en av de första kända kartorna från 1690-talet kan man se en tätare gruppering av hus runt kyrkan. En av de bevarade byggnaderna där är Fattigstugan (se objekt nr 23) från 1780 och ett stycke åt väster ligger den Wincklerska slöjdskolan (se objekt nr 24). Snett emot den senare ligger alltså den gamla lanthandeln från 1880-talet. Öster om kyrkan finns socknens folkskola, uppförd 1900.

Trakten runt kyrkan var länge centrum i Turinge socken. Där fanns dåtidens administrativa organ och sockenstugan. Någon dryg kilometer söder om kyrkbyn låg Nykvarns bruk. Efter mitten av 1800-talet började en viss tävling om hegemonin inom socknen att märkas sedan Nykvarns bruk förändrats till pappersbruk och byggts ut. Det nya bruket kom att sysselsätta betydligt fler personer och förändrades till en liten tätort. Det som gjorde att Nykvarn blev den viktigaste punkten i Turinge socken var tillkomsten av Norra Södermanlands järnväg som öppnades för trafik 1895. Stationen förlades vid bruket som svarade för det viktiga godsunderlaget. Efter överflyttningen av ålderdomshemmet till Nykvarn 1921 kom andra sociala funktioner och Nykvarn blev den etablerade tätorten i Turinge kommun.

Vidbynäs

Från Fattigstugan leder en allé nästan rakt norrut till godset Vidbynäs, på vars mark Fattigstugan uppfördes. Vidbynäs övergick till Nykvarns kommuns ägo 1999 och en del av fastigheten köptes 2002 av ett konsortium som där

anlägger en golfbana. Huvudbyggnaden m fl kommer i samband med detta att byggas om till hotell- och konferensanläggning. Huvudbyggnaden är i sina äldsta delar från 1711, men byggdes om i början av 1800-talet, sannolikt 1840-talet. Huset genomgick en grundlig ombyggnad och utökades 1906 av dåvarande ägaren Ivar Lindström och fick i samband med den utökningen sitt karaktäristiska utseende med branta tak och trappstegsgavlar. Vid samma tillfälle uppfördes även flygelbyggnaden, som har en suterrängvåning mot sjösidan samt inredd vind. Senare har vissa smärre förändringar skett, bland annat har man under senare delen av 1940-talet tagit bort tornet i byggnadens nordvästra del. Omgivningen kompletteras med två envånings knuttimrade stugor med inredd vind och ett sädesmagasin.

Rekommendationer:

Turinge kyrkby betraktas som värdefull ur kulturhistorisk synvinkel, varför stor varsamhet vid ny- och ombyggnader bör iakttas. Vidbynäs med omgivning är sedan december 2002 detaljplanelagt. I detaljplanen har huvudbyggnaden och flygeln **q**-märkts dvs byggnaden får ej rivras och exteriören får förändras om skäl föreligger. De två stugorna öster om huvudbyggnaden samt magasinet är också **q**-märkta och får ej rivras eller förvanskas exteriört.



Turinge, Gamla skolan

10. Bommersviks kursgård

På en udde i sjön Yngern , södra delen av Turinge socken, ligger gården Bommersvik. Det är en mellanstor gård med skog och åkrar. På gårdens åkrar odlades under senare delen av 1800-talet mycket potatis . År 1914 köptes egendomen av överste Gerdt Lundeberg, som lät uppföra en ny huvudbyggnad och sätta övriga hus i stånd. Huvudbyggnaden i sitt nuvarande skick är ett bra exempel på en solid villabyggnad för en överstefamilj. Huset har nationalromantiska drag med valmat säteritak, höga fönster och en markerad stenportal som inramar en bastant ekdörr. Ovanpå denna finns en mindre balkong med en dörr i en enklare omfattning. Byggnaden har stilhistoriska drag som påminner om arkitekten Ragnar Östbergs verk. I april 1937 inköptes Bommersvik av Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund som där inrättade en kursgård. Den 11 september samma år invigdes anläggningen med namnet Stiftelsen Förbundsskolan Bommersvik. För de ändrings- och ombyggnadsarbeten som måste genomföras innan skolan kunde börja sin verksamhet tog ledningen kontakt med KF-arkitekten Seth Torné. Under åren har en rad nya byggnader uppförts för att kunna ge den ökande verksamheten möjligheter att fungera på ett effektivt sätt.

Rekommendationer: Miljön kring huvudbyggnaden är intressant varför varsamhet vid förändringar bör iakttas.



Bommersviks kursgård

11. Hanstaviks gods

Hanstaviks gods låg tidigare i Västertälje socken men flyttades över till Nykvarns kommun i samband med dess tillkomst. Gården är känd sedan medeltiden, då under namnet Hansta. Godset Hanstavik tillkom vid mitten av 1600-talet. Det var generaltulldirektören Vilhelm Drakenhielm som genom egendomsaffärer blev ägare till gården. Han uppförde då en ny ståtlig mangårdsbyggnad. Sannolikt är byggnaden ritad av den berömde arkitekten Jean de la Vallée som var gift med Drakenhielms syster. Byggnaden finns med i praktverket *Suecia Antiqua et Hodierna*. Redaktören för verket var den kände fortifikationsofficeren och arkitekten Erik Dahlberg som var gift med en dotter till Drakenhielm. Huset uppfördes i sten 1654 och blev tre våningar högt. Det nuvarande utseendet avviker från det i *Suecia Antiqua* sedan taket förstördes vid en eldsvåda 1799.

Hansta, senare Hanstavik, har under åren innehafts av olika ägare. Bland dem finns släkterna Lilliecrona, Brahe, Oxenstierna och Sparre. Bland dem som kanske betytt mest för godsets utveckling kan nämnas kammarrådet Nils Dufva som ägde gården från 1809 fram till sin död 1848. Han var bördig från Osby i Skåne och förvärvade en anseelig förmögenhet genom egendomsaffärer. Hanstavik såldes av Dufvas änka 1852 till slakten Sparre och övergick 1870 till generaldirektören för fångvårdsväsendet, Fridolf Almquist. Efter hans död såldes gården 1904 till byråchefen vid Lantbruksstyrelsen, Fredrik Egerström, vars ättlingar äger och bebod gården.

Till gårdsbebyggelsen på Hanstavik hör de båda flyglarna som ligger ner mot sjön, uppförda i sten och i ett och ett halvt plan. I likhet med de två personalbyggnaderna är flyglarna sannolikt uppförda i slutet av 1700-talet. Det magnifika spannmålmagasinet dominerar bland ekonomibyggnaderna och magasinet är uppfört 1868.

På Hanstaviks marker finns många fornlämningar, bl.a. en domarring från 500-talet e.Kr. som ligger ca 600 meter från huvudbyggnaden. Gårdens marker och skogar sköts på ett ekologiskt föredömligt sätt.

Restaurering av Endräktens och kärlekens tempel från 1790 pågår.

Rekommendationer: Fastigheten är kulturhistoriskt värdefull och fråga om byggnadsminnesförklaring kan bli aktuell.



Hanstaviks gods

Kulturobjekt

12. Smedsbygget

Smedsbygget uppfördes sannolikt under 1700-talets början som bostäder åt smederna och deras familjer. När järnbruksepoken gick i graven under 1860-talet togs Smedsbygget över av pappersbruket för samma ändamål. År 1916 köpte Mälardalens län Egnahems AB marken till Nykvarns gård och även Smedsbygget. Två år senare skänktes Smedsbygget till Turinge socken för att kunna nyttjas som ålderdomshem. Under åren 1921-1924 fungerade Smedsbygget som socknens ålderdomshem medan planerna för det nya utreddes, huset byggdes och slutligen invigdes den 5 oktober 1924 av landshövdingen Nils Edén. Åren efter detta fungerade Smedsbygget som annex till det nya ålderdomshemmet men även som vanliga bostäder. Turinge-Taxinge Hembygdsförening kunde först efter omfattande reparationer flytta in i Smedsbygget och lokalerna invigdes 1973 av landsantikvarien Ivar Schnell. Den 1 juli 1991 kunde så Turinge-Taxinge Hembygdsförening köpa hela fastigheten och driver där en aktiv verksamhet.

Rekommendationer: Smedsbygget ingår i herrgårdsmiljön och betraktas som omistligt. Skyddsbestämmelser bör införas i framtida detaljplan.



Nykvarn, Smedsbygget

13. Stålbruket

Huvudbyggnaden från det gamla Stålbruket tillhör en av Nykvarns äldsta byggnader. Den ligger i nära anslutning till den damm med vars hjälp man reglerade den för bruket viktiga vattenkraften som var kraftkällan för bruket. Källorna anger att bruket kom i gång 1678, men förhärjande eldsvådor 1714 och 1729 gör det troligt att den bevarade byggnaden inte helt är från den tiden. Nykvarns bruk tillverkade ett utmärkt stål av tackjärn som togs från Norbergs bergslag.

Den i dag bevarade byggnaden ligger ett par hundra meter söder om herrgården. För ståltillverkningen fanns två brännugnar. Under 1830-talet fick bruket tillstånd att inrätta två spikhammare. Dessa var inrymda i den nu bevarade byggnaden. Nykvarns stålbruk var på sin tid störst i Södermanland. Stålbruket lades ner 1861 och efter att ha stått oanvänt i flera år, byggdes huset om till bostäder.

Rekommendationer: Stor varsamhet vid eventuella förändringar av byggnadens exteriör och omgivande miljö.



Nykvarn, Stålbruket

14. Brukskontoret Stjärnan

Nordväst om Nykvarns herrgård ligger en byggnad som av okänd anledning kallas för "Stjärnan". En sådan i gulmetall sitter dock på taket till förstugukvisten. Byggnaden är i det närmaste kvadratisk i liggande timmer i två våningar. Huset har ett högt brutet tak och är sannolikt uppförd under 1770-talet. Ägare var då majoren Alexander Tham och "Stjärnan" fungerade då som brukskontor.

"Stjärnan" låg tillräckligt långt från bruket för att klara sig undan de eldsvådor som vid olika tillfällen drabbade själva bruket. Sedan järnbruksverksamheten lagts ner, byggdes det gamla brukskontoret om till bostadshus. "Stjärnan" är ett av de äldsta och finaste exemplen på den lokala timmertraditionen i Turinge socken.

Rekommendationer: Brukskontoret Stjärnan, ingår i herrgårdsmiljön och betraktas som värdefullt. Stor varsamhet vid eventuella förändringar bör iakttas.



Brukskontoret Stjärnan

15. Folkets Park och Idrottsplatsen

Folkets Park tillkom sedan arbetarrörelsen förhyrt ett område vid Gammeltorp 1911. Där kunde de samlas och ha föredrag, demonstrationer och fester. Arbetarrörelsen fick 1916 möjlighet att köpa en tomt och utvidga den med ytterligare markförvärv 1930. På den först förvärvade tomten byggdes Folkets Park i Nykvarn som invigdes 1 maj 1918. Denna park blev en väl utnyttjad samlingsplats för ortens invånare. Det var inte utan rätt stora uppoffringar, både av tid och av pengar, från arbetarkommunens sida som Folkets Park kunde byggas ut och fungera.

Folkets Park blev förutom sin politiska och fackliga verksamhet en plats för fester och dans, en viktig ingrediens i ett brukssamhälle. Folkets Park i Nykvarn har under åren kämpat i med och motgång. Under våren 2003 var det motigare än vanligt och parkföreningen tvingades i konkurs.

Idrottsplatsen bildar tillsammans med Folkets Park en intressant enhet. Där förenades två stora folkrörelser: idrotten och arbetarrörelsen. Det som gör dessa två anläggningar i Nykvarn så intressanta är att de är så intakta och relativt oförändrade sedan starten.

Idrottsplatsen invigdes den 18 augusti 1935 och året därpå var läktaren med sitt tak klar.

Rekommendationer: Folkets Park och Idrottsplatsen, vilka båda fortfarande är i bruk, har kvar sin ursprunglighet och betraktas ur ett nationellt perspektiv såsom omistliga. Fråga om byggnadsminnesförklaring bör väckas.



Nykvarn, Folkets Park dansbanan



Nykvarn, Idrottsplatsen



Nykvarn, Idrottsplatsen

16. Gamla ålderdomshemmet

Som tidigare nämnts i samband med Smedsbygget, tillkom ett nytt ålderdomshem i Turinge socken 1924. Det är en stor byggnad i oputsat tegel med brutet tak. Mot vägen har den ett markerat mittparti med veranda och balkong en trappa upp. Huset är i tre våningar där den översta bara har några rum beroende på det brutna taket. Ålderdomshemmet fungerade väl fram till det att det nya vid Lugnet togs i bruk 1967. Den gamla byggnaden användes under åren därefter som lokal för diverse aktiviteter men såldes i början av 1990-talet till privatbostad.

Rekommendationer: Gamla ålderdomshemmet ingår i herrgårdsmiljön och betraktas som värdefullt. Stor varsamhet bör iakttas vid eventuella förändringar



Nykvarn, Gamla ålderdomshemmet

17. Taxinge-Näsby järnvägsstation

Under de sista årtiondena av 1800-talet förekom en livlig utbyggnadsverksamhet av det svenska järnvägsnätet, både i statlig och privat regi. De boende i Eskilstunaregionen önskade förbindelse med det statliga stambanenätet. Av den anledningen bildades i början av 1890-talet ett privat bolag som skulle anlägga och driva en järnvägslinje från Saltskog station i Södertälje till Eskilstuna. Bolaget fick namnet Norra Södermanlands Järnväg AB och järnvägslinjen kallades populärt för Eskilstunabanan.

När det gällde sträckningen nordväst om Nykvarn, mot Mariefred och Läggesta, hade ägaren till Näsby gods i Taxinge socken särskilda önskemål. Greve Arvid Posse, en av huvudägarna i järnvägsbolaget, ville att järnvägslinjen skulle göra en sväng ner mot Näsby gods. För denna avvikelse var han beredd att bekosta uppförandet av stationshuset till den blivande stationen Taxinge-Näsby. Detta rätt generösa erbjudande var svårt att motstå och förklarar varför den gamla järnvägslinjen gjorde en något omotiverad sväng ner mot godset.

Eskilstunabanan invigdes i oktober 1895 av kung Oskar II. Stationshuset fick en för linjen något avvikande arkitektur i skånsk stil med höga trappgavlar. Det är kanske inte så underligt då man tänker på att greve Posse var från Charlottenlund utanför Malmö.

Järnvägsstationen Taxinge-Näsby inrymde från början både postkontor och väntsal. Först lades poststationen ner 1967 och 1974 upphörde tågen att stanna vid stationen Taxinge-Näsby.

Rekommendationer: Stationsbyggnaden är numera statligt byggnadsminne och som sådant kulturminnesskyddat.



Taxinge-Näsby Järnvägsstation

18. Ladugårdsbyggnaderna vid Nygård

På södra sidan om gamla landsvägen mot Mariefred ligger Nygård. I slutet av 1800-talet började ägarna till Näsby gods i Taxinge en omfattande förändring av kreaturshållningen inom godset. Man beslöt att koncentrera en stor del av mjölkproduktionen till Nygård, en undergård till Näsby gods. Genom uppodling och torrläggning av mossar fick godset stora fält som användes till produktion av foderväxter och spannmål.

För att härbärgera alla kor och även hästar lät de dåvarande ägarna till Näsby gods, greve Arvid Posse och grevinnan Augusta Hägerflycht-Posse uppföra stora ladugårdsbyggnader i tegel. Tanken var även att slippa de långa körslorna från huvudgården nere vid Gripsholmsviken till fälten vid Nygård. På de stora ladugårdsbyggnaderna kan man på gavlarna se stora monogram med bokstäverna *AH* och *AP*. De betyder uttytt Augusta Hägerflycht och Arvid Posse, de dåvarande ägarna.

Under 1910-talet satsade den nya ägaren till Näsby gods stort på en ännu mera koncentrerad kreatursdrift med mjölkproduktion vid Nygård. Under 1930-talet började traktorer bli allt mera vanliga och behovet av hästar avtog. Det blev gott om plats i stallarna. Under 1950-talet avvecklades kreaturshållningen på gården. Därmed blev de stora ladugårdarna tomma. Under en tid användes de till lager och andra verksamheter som t.ex. möbeltillverkning. De stora fälten nyttjades från början av 1970-talet till gräsmatteodling, en verksamhet som ökat under åren. Under senare år har trav- och ridsporten ökat och stallarna har till stora delar återfått sin gamla användning.

Rekommendationer: Den yttre miljön har stort kulturhistoriskt intresse och bör bevaras intakt.



Nygård

19. Loftbod vid Långängen

Långängens gård i nordvästra delen av gamla Taxinge socken har flera äldre byggnader. Den mest intressanta är loftboden från senare delen av 1780-talet den ligger som en flygel till den nuvarande huvudbyggnaden. Den senare är flyttad till gården Långängen under senare år från Dalarna och inte intressant i detta sammanhang.

Loftboden däremot har en uppbyggnad som liknar flera andra som funnits i de omgivande socknarna. Loftboden har olika rum, eller fack, som kan nås genom dörrar på långsidan. Övervåningen når man via en utvändig trappa. Till de olika rummen kommer man via en delvis täckt loftgång. En bra parallell är Näsboden från Näs i Turinge socken som flyttades till Torekällbergets museiområde 1930. Bodar av denna typ har brukats för förvaring av olika av redskap, större husgeråd och matvaror. I en del fall har även bodens övervåning tjänstgjort som tillfällig bostad under sommarhalvåret.

Rekommendationer: Stor varsamhet vid eventuella förändringar av exteriör/ och interiör, byggnaden bör inte förvanskas.



Långängen

20. Nygårds skola

Inte långt från Nygård ligger Nygårds skola. Där uppfördes i slutet av 1870-talet en småskola på en tomt som skänktes av ägaren till Näsby gods, överintendenten Martin Ludvig Berg. Undervisningen där började i mars 1880. Det var ett välkommet tillskott då barnen tidigare varit tvungna att gå den långa vägen till skolan nere vid kyrkan. Antalet barn i socknen ökade och folkskoleinspektören föreslog 1888 en omläggning av skolväsendet. Det innebar att småskolan vid Nygård utökades till en treklassig folkskola. Rent lokalmässigt innebar det en utvidgning åt väster med ett par rum för folkskolläraren samt utbyggnad av den stora skolsalen och en påbyggnad med en slöjdsal en trappa upp. Arbetena verkställdes under åren 1903-1904.

Nygårds skola är en ganska typisk skolbyggnad från slutet av 1800-talet. Den östliga delen är en stor rektangulär skolsal medan bostadsdelen för läraren ligger väster om ingångsdörren och kapprummet. Skolan togs ur bruk under 1960-talet då barnen började bussas till centralskolan i Nykvarn. Efter denna reform hyrs skolbyggnaden av Taxinge Bygdegårdsförening.

Rekommendationer: Exteriören bör bevaras. Byggnaden är tekniskt och kulturhistoriskt intressant och bör inte förvanskas.



Nygårds skola

21. Lermyra soldattorp (Soldattorpet 972)

Det svenska indelningsverket kom till under Karl XI:s regering och organiserade vårt försvar enligt nya principer. Varje socken var tvungen att hålla ett antal soldater som kunde kallas ut till krigstjänst vid behov. I fredstid fick soldaten disponera ett torp med ett stycke mark för sig och sin familj. Ofta hade soldaten även ett "civilt" yrke som hantverkare. I Taxinge socken fanns fem soldattorp eller rotegårdar.

Soldattorpet 972 till Södermanlands regemente och Gripsholms kompani var rotegård 1 inom Taxinge socken. Torpet och soldaten underhölls av områdena Lermyra och Svartbro. Det kallades därför Lermyra soldattorp. Enligt de generalmönsterrullor från 1686 som finns i Krigsarkivet, ligger Lermyra soldattorp på ursprunglig plats. Det är svårt att avgöra om det är det äldsta torpet man kan se. Källorna ger där en klen vägledning. Mycket talar dock för att byggnaden har kvar en stor del av sitt ursprungliga skick. Huset är en s.k. enkelstuga som följer de mönsterritningar som togs fram av krigsmakten. Det var noga reglerade föreskrifter för hur bostäder för soldater och officerare skulle se ut och hur stora de skulle vara.

Lermyra soldattorp har kvar det mesta av sitt ursprung även om det under åren blivit förändrat. Under mitten av 1800-talet tillkom den förstukvist som finns på västra långsidans norra del vid ingångsdörren. Genom denna dörr kom man in i en förstuga och rakt innanför denna låg en liten kammare som i en del fall användes som verkstad om soldaten var hantverkare. Till höger kom man in i stora rummet där familjen bodde och verkade. Vinden har under åren tagits i anspråk för förvaring.

När indelningsverket upphörde i början av 1900-talet och allmän värnplikt infördes, såldes soldat- och båtsmanstorpen ut. I Lermyrafallet inlöste ägaren till Näsby gods torpet och arrenderade ut detta. Först 1928 såldes soldattorpet och det närliggande Sågbacken till privata ägare utanför Näsby gods.

Rekommendationer: Huset betraktas som värdefullt och av stort kulturhistoriskt intresse, det bör bevaras intakt. Takets betongpannor bör bytas till lertegel för att återfå sin ursprunglighet.



Lermyra soldattorp nr 972

22. Torpet Sans Souci

Det stora godset Näsby i Taxinge socken sträckte sina domäner även in i andra socknar och var på sin tid det tredje största i Södermanland. Till godset hörde ett stort antal torp och undergårdar. Under 1920-talet såldes stora delar av godset av i samband med ägarbyte och flera av de gamla undergårdarna blev självständiga enheter. Samtidigt rationaliserades jordbruket och behovet av arbetskraft minskade. Detta i sin tur medförde att antalet torp minskade genom nedläggning och rivning eller förändring till modernare enheter. Detta har haft till följd att det återstår få av de gamla torpen i ursprungligt skick. Några exempel är Maxby och Nybygget. Andra, som Hällby, har blivit starkt förändrade. Torpen i området används till allra största delen som sommarbostäder.

Ett av de mindre torpställena, som bevarat mycket av sin ursprunglighet är Sans Souci. Byggnadsåret är svårt att bestämma men på en stock till en innervägg finns årtal 1769 inhugget. Årtal 1769 stämmer väl med byggnadens delvis ålderdomliga karaktär. Torpet Sans Souci skulle då ha uppförts i samband med den stora upprustningen av godset som genomfördes av den dåvarande ägaren, översten och baronen Didrik Duwall.

Torpet Sans Souci ligger omkring en kilometer sydväst om huvudgården där torparna gjorde sina dagsverken. Nära torpet ligger några små tegar avsedda till underhåll för torparen. På södra sidan om den gamla slingrande

grusvägen, som passerar torpet, ligger en liten byggnad som rymmer fähus och skulle.

Rekommendationer: Torpet är av kulturhistoriskt intresse och bör så vitt möjligt bevaras intakt.



Torpet Sans Souci

23. Fattigstugan i Turinge

Omedelbart norr om Turinge kyrka, vid gamla landsvägen mot Mariefred, ligger Turinge sockens gamla fattigstuga. Enligt tillgängliga arkivalier uppfördes den 1780 sedan ägaren till Vidbynäs, majoren Carl Gustaf Elgenstierna, skänkt mark och innehavaren av Nykvarns bruk, majoren Axel Tham, skänkt medel och material. Den bastanta fattigstugan var sedan i bruk för socknens fattiga fram till oktober 1921 då verksamheten flyttades över till provisoriskt ålderdomshem i Smedsbygget (se detta). I den gamla fattigstugan bodde det dock kvar några personer fram till 1945. Den sista hyresgästen bodde då kvar en trappa upp.

Byggnaden övertogs av Hemvärnet som använde byggnaden som förråd. Den funktionen hade huset fram till början av 1980-talet. Fattigstugan stod sedan utan funktion och förfallet tilltog. Bidragande orsak var att vägen höjts kraftigt och orsakade fuktskador då den gamla dräneringen delvis sattes ur spel. En annan orsak var att jordbrukaren plöjde för nära huset och orsakade skador på grunden.

I samband med europeiska byggnadsvårdsåret 1975 uppmärksammades Fattigstugan och dess bristfälliga kondition. Kommunstyrelsen lovade vidta

åtgärder för att stoppa förfallet. Tidvis låg ett par presenningar över taket. Det skulle dröja till 1982 innan man åtgärdade skadorna på taket. Sedan följde segslitna förhandlingar med olika instanser som resulterade i att Riksantikvarieämbetet ställde medel till förfogande för en antikvarisk upprustning av byggnaden. Arbetena där Södertälje kommun fick bidra med en del medel kom igång våren 1986 och leddes av arkitekten, professor Ove Hidemark.

Efter färdigställandet har byggnaden haft olika hyresgäster och numera används den för handel.

Rekommendationer: Fattigstugan betraktas såsom omistlig och skall bevaras intakt.



Fattigstugan, Turinge

24. Wincklerska slöjdskolan

I trevägskorsningen, nära Turinge kyrka, ligger en väl proportionerad tvåvåningsbyggnad i tegel. Dess stil kan närmast betecknas som empireinspirerad. Huset stod klart 1844 sedan brukspatronen Johan Mikael Winckler på Nykvarns herrgård testamentariskt skänkt medel till att uppföra en "Slöjd-Schole Inrättning". Mark hade upplåtits av kapten Johan Reinhold Elgenstierna på Vidbynäs.

Enligt ett lantmäteriprotokoll från 1836 bestod marken av "odugligt kärr och nästan oduglig grusbacke". Marken var oduglig för jordbruk men bra för skola och hade ett förnämligt läge.

Grundtanken med slöjdskolan var att förkovra barnen i slöjd och enklare hantverk och därmed höja deras levnadsstandard. Till en början var det bara pojkar som undervisades men från 1846 fick även flickor möjlighet att undervisas i slöjd och sömnad.

Under åren undervisades många barn i slöjd av olika slag men i slutet av 1950-talet upphörde denna drygt hundraåriga undervisningsverksamhet och fortsatte i nya, moderna lokaler i Nykvarn. Byggnaden användes under några år för tillfälliga verksamheter tills Hugo Petterssons Plastindustri kom dit. Plastindustrin var knappast mer än en hantverksmässig rörelse. Sommaren 1991 upphörde den redan tynande verksamheten. Under vintern och våren 1992 genomgick byggnaden en nära nog antikvarisk reovering. Under några år fanns där en exklusiv utställning och försäljning av möbler, färg och inredningsdetaljer. Sedan några år kallas byggnaden för "Mångfaldens hus" och har ett stort sortiment av souvenirer och kuriosa.

Rekommendationer: Den ålderdomliga och kulturhistoriskt intressanta exteriören bör bevaras intakt.



Wincklerska slöjdskolan

25. Solfångaranläggningen, Nykvarn

Mitt emot Fjälla hage, söder om gamla Södertäljevägen, ligger solfångarfältet i området Sandbacken. Där lät Telge Energi 1985 anlägga ett stort experimentalfält med solfångare, då ett av världens största i sitt slag. Solfångarfältet ligger nära det gamla bruksområdet. Liknande anläggningar finns på flera håll i Sverige, bl a i Kungsbacka.

Ytan på solfångarna i detta fält var då 600 solfångarenheter med en sammanlagd yta av 7.500 m². Solens strålning värmer upp det glykolblandade vattnet i solfångarna som via ett rörnät passerar en stor värmeväxlare. Det varma vattnet lagras i en stor tank som liknar en gigantisk termos. Därifrån pumpas det varma vattnet ut till abonnenter i fjärrvärmesystemet. Anläggningen är driftsäker och fordrar inte mycket underhåll och kan försörja omkring 200 villor med fjärrvärme. Årsverkningsgraden är omkring 35% och soliga dagar kan anläggningen komma upp i 85°.

Rekommendationer: Solfångarfältet är intressant ur teknisk och kulturhistorisk synvinkel. Det visar på de tekniska landvinningar som gjorts. Anläggningen bör bevaras.



Nykvarn, solfångarfältet

26. Nykvarn 1:22, (Hökmossv. 2)

Alldeles i början av Hökmossvägen, på västra sidan av vägen ligger en grupp flerfamiljshus från 1950-talet. Det är tvåvåningsbyggnader med inredd vind, som har kvar mycket av sin ursprungliga karaktär. Byggnaderna är goda exempel på bostadsarkitektur från det årtiondet med omsorg i detaljerna. Färgsättningen och fasadputsen är omisskänligt tidstypisk. Detaljer att uppmärksamma är bandet runt fönstren i avvikande putsfärg, de ursprungliga ingångsdörrarna, de elegant hörnavfasade gavelfönstren och takkuporna.

Rekommendationer: Skyddsbestämmelser föreslås införas i framtida detaljplanering. Vid renovering bör stor försiktighet iaktas, dvs användning av ursprungligt material, ej byte av ursprungliga ytterdörrar osv, så att inte byggnadernas kulturhistoriska värde går förlorat.



Nykvarn 1:22 (Hökmossv. 2)

Källhänvisningar:

Turinge sockenstämmoprotokoll -1862
Turinge kommuns fullmäktigeprotokoll 1863-1971
Ekström, Johan: Bygdeböcker 1930, sockenbeskrivningar, Turinge
Södertälje kommuns fullmäktigeprotokoll 1971-1999
Turingeboken del I, II, 1940, redaktion Jakob Lybeck
Nykvarnsboken 1985, redaktion Knut Engström

Bilderna är tagna av: Lena Ramdani, Lena Gamberg Öhlin, Nykvarns kommun och Lennart Söderman, Turinge- Taxinge Hembygdsförening. Bommersviksbilden är fotograferad av Ateljé AD och utlånad av Annelie Karlsson, Bommersvik.

Ordförklaring

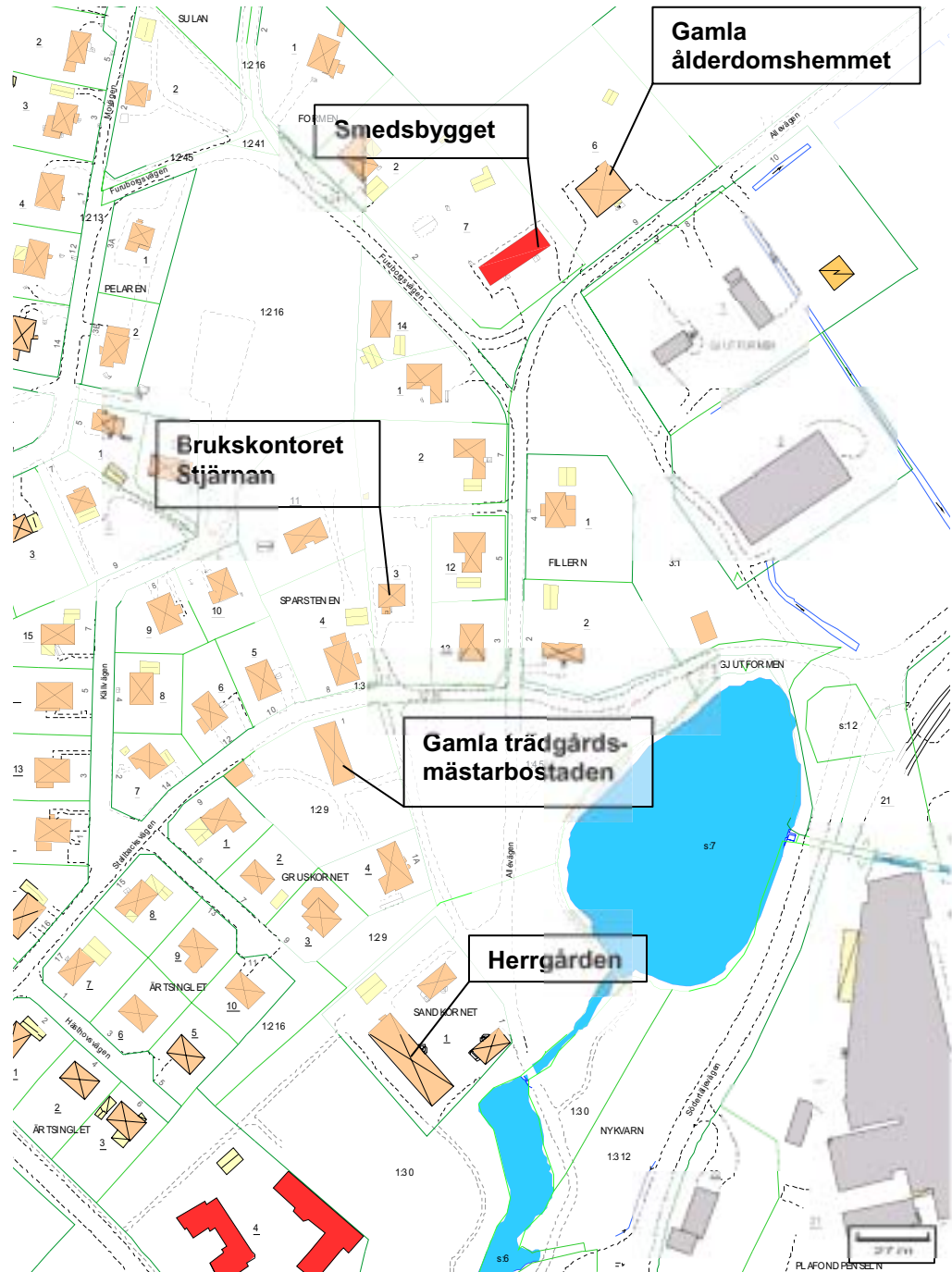
(Utdrag ur Nationalencyklopedin):

Gods jordegendom. *Godssystem*, ekonomiskt-socialt system för organisation av storskalig jordbruksdrift, oftast avseende den agrara produktionen inom en feodal europeisk samhällsstruktur med decentraliserad och i begynnelseskedet självhushållande ekonomi.

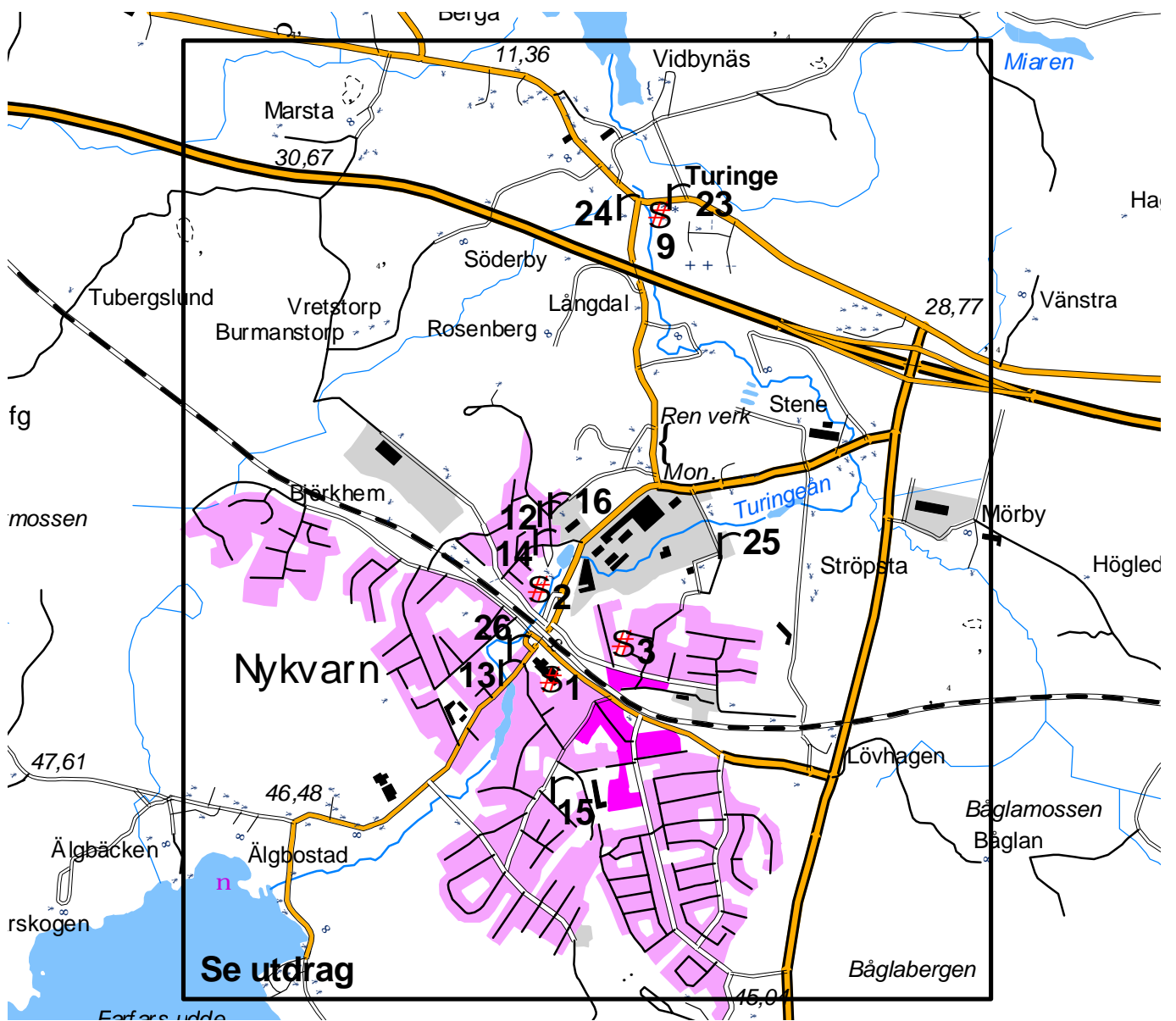
Herrgård el. *herresäte*, större lantegendom med ståndsmissig bebyggelse, byggd på ett sätt som anstod en herreman. Med herrgård avses såväl egendomen (godset) som dess karaktärsbyggnad (corps de logis).

Slott byggnad eller ett byggnadskomplex i kunglig eller statlig ägo och med representativa funktioner, ofta befäst och med påkostad utformning och utsmyckning. Numera innefattar termen även större herrgårdsbyggnader på landet i enskild ägo av hög arkitektonisk och konstnärlig kvalitet, en mindre sådan anläggning kallas lustslott (jfr palats).

Säteri ursprungligen en lantegendom ägd och bebodd av en frälseman och i kraft av adelns privilegier befriad från på jorden vilande allmänna skatter (säterifrihet). Säteriet var ofta huvudgård i ett godscomplex av spridda frälsegårdar. Efter adelsprivilegiernas upphävande har från 1800-talet benämningen säteri använts om äldre, stora och välbyggda lantgårdar i allmänhet.

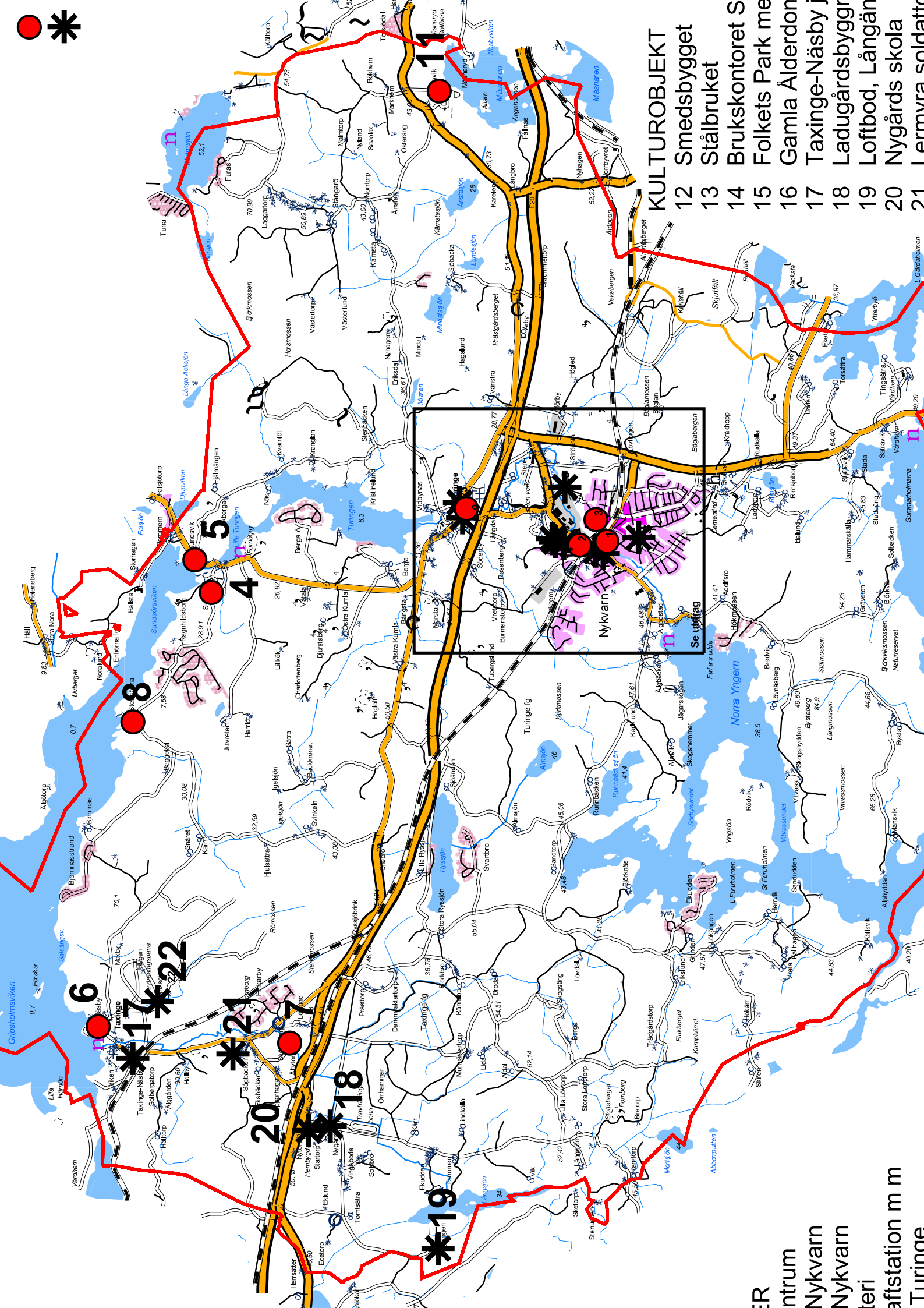


- 2. Herrgårdsområdet, kulturmiljö
- 12. Smedsbygget, kulturobjekt
- 14. Brukskontoret Stjärnan, kulturobjekt
- 16. Gamla ålderdomshemmet, kulturobjekt



-  Kulturmiljöer
-  Kulturobjekt

**Utdrag ur
Kulturhistoriskt intressanta miljöer och objekt
i Nykvarns kommun**



KULTUROBJEKT

- 12 Smedsbygget
- 13 Stålbruket
- 14 Brukskontoret S
- 15 Folkets Park me
- 16 Gamla Ålderdom
- 17 Taxinge-Näsby j
- 18 Ladugårdsbyggr
- 19 Loftbod, Långän
- 20 Nygårds skola
- 21 Lermvra soldatfr

ER
 ntrum
 Nykvarn
 Nykvarn
 eri
 affstation m m
 Turinje



§ 9

Godkännande av bevarandeprogram för Nykvarns Kommun
Dnr Tek03/227

Sammanfattning

Samhällsbyggnad har upprättat ett bevarandeprogram över kulturhistoriskt intressanta miljöer och objekt i Nykvarns kommun. Kommunfullmäktige återremitterade ärendet till förvaltningen den 16 oktober 2003 § 109, för redaktionella ändringar i dokumentet.

Beslutsunderlag

Kommunstyrelsens protokollsutdrag, § 31 den 11 mars 2004.
Förvaltningens tjänsteskrivelse den 27 januari 2004.
Bevarandeprogram.

Yrkande

Åke Bogerius (m) och Anders Wikander (fp) yrkar att kommunfullmäktige beslutar att godkänna föreliggande bevarandeprogram för Nykvarns kommun, samt att hänsyn skall tas till de av kommunstyrelsen föreslagna ändringarna i samband med pågående detaljplanering av Nykvarns Centrum.

Märtha Dahlberg (s) och Sten Johansson (s) yrkar bifall till Åke Bogerius (m) m. fl. yrkande samt ett tilläggsyrkande om att kommunfullmäktige ger kommunstyrelsen i uppdrag att utreda de tre, i bevarandeprogrammet, föreslagna byggnadsminnesförklaringarna av Folkets Park, Sundsviks kraftverk och Hanstaviks gods.

Sten Johansson (s) yrkar på en tempusändring på sidan 28 andra stycket andra raden. Ny lydelse: Där förenades...(istället för förenas).

Propositionsordning

Ordförande Effe Östman (m) ställer proposition på Märtha Dahlbergs (s) m fl tilläggsyrkande och finner att kommunfullmäktige avslagit yrkandet.

Omröstning begärs.

Ja-röst för bifall till Märtha Dahlbergs (s) m fl tilläggsförslag
Nej-röst för avslag till Märtha Dahlbergs (s) m fl tilläggsförslag

Omröstningsresultat, bilaga 1

Med 19 nej-röster mot 12 ja-röster beslutar kommunfullmäktige att avslå Märtha Dahlberg (s) m fl yrkande.

Forts.



§ 9 forts.

Kommunfullmäktiges beslut

1. Kommunfullmäktige beslutar att godkänna föreliggande bevarandeprogram för Nykvarns kommun, samt att hänsyn skall tas till de av kommunstyrelsen föreslagna ändringarna i samband med pågående detaljplanering av Nykvarns kommun.
2. Kommunfullmäktige beslutar om en tempusändring från förenas till förenades på sidan 28 andra stycket andra raden.

Reservation

Märtha Dahlberg (s) reserverar sig till förmån för eget yrkande, bilaga 2.

Beslutsexpediering

Samhällsbyggnadschef
Akten

Nykvarns Kommunfullmäktige

Voteringsprotokoll § 9

Ärende: Godkännande av Bevarandeprogram för Nykvarns kommun

Resultat: 12 ja-röster, 19 nej –röster

<u>Ledamöter</u>		<u>Röstar</u>	<u>Tjänstg. ersättare</u>	<u>Röstar</u>
Dan Fagerlund	np	--	Anders Carsfeldt	--
Yvonne Oward	np	Nej	Barbro Hellenius-Litzell	--
Björn Karlsson	np	Nej	Åsa Eriksson	--
Carita Brännberg	np	Nej	Björn Stackelius	Nej
Joakim Rennemark	np	Nej	Anna-Karin Müller	--
Joel Thillenius	np	Nej	Lars-Olof Ahrnéll	--
Ann Johansson	np	Nej		
Thomas Lindstedt	np	Nej		
Hans Johansson	np	Nej		
Leif Zetterberg	np	Nej		
Mats Hallberg	np	Nej		
Lars Norin	np	Nej		
Effe Östman	m	Nej	Lembit Vilidu	--
Mats Enqvist	m	--	Mats Claesson	Nej
Åke Bogerius	m	Nej	Britt-Marie Ellis Nygren	--
Gunilla Wallenberg	m	Nej		
Liselott Wolfsberg	m	Nej		
Lennart Ygstedt	c	Nej	Lennart Leander	--
			Christer Koch	--
Märtha Dahlberg	s	Ja	Eva Johansson	Ja
Karl-Erik Johansson	s	Ja	Mathias Johansson	--
Mathilda Drol	s	Ja	Kent Persson	Ja
Sten Johansson	s	Ja	Birgitta Wikström	--
Barbro Eriksson	s	--	Hans Persson	--
Monica Malmsten	s	Ja		
Rolf van der Laan	s	--		
Lillemor Garbenius-Källström	s	Ja		
Anders Nordström	s	Ja		
Christina Berlin	fp	Ja	Anders Wikander	Ja
Lars-Erik Aili	fp	--	Håkan Welin	--
Stefan Bengtsson	v	Ja	Elaine Österberg	--
			Annelie Tikkanen-Rozsa	--
Carl-Gustaf Carpel	kd	Nej	Kjell Jonsson	
			Björn Eriksson	

Reservation i Kommunfullmäktige 2004-03-25

Ärende Bevarandeprogram

Enligt Plan- och bygglagen 3 kapitlet 12§ får byggnader, som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässigt eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, inte förvanskas. Nykvärns kommun har därför arbetat fram ett bevarandeprogram som beskriver de viktigaste kulturhistoriskt intressanta miljöerna och objekten i kommunen. Programmet ska tillsammans med översiktsplanen, gång- och cykelplanen, tillgänglighetsplanen, bostadsförsörjningsprogrammet och kommande miljöagenda samt grön strukturplan användas som underlag vid bygglov- och planarbetet.

Vi socialdemokrater yrkade att:

Kommunfullmäktige ger Kommunstyrelsen i uppdrag att utreda om de tre, i bevarandeplanen, förslagna byggnadsminnesförklaringarna; Folkets Park med Idrottsplatsen, Sundsviks kraftverk och Hanstaviks gods, **kan** väckas i och med att Kommunfullmäktige i sitt beslut att antaga Bevarandeprogrammet har ställt sig bakom att dessa områden kan anses som särskilt värdefulla och bör byggnadsminnesförklaras.

Vi anser att det hade varit en styrka för Kommunfullmäktige att ta detta för kommunen så viktiga beslut men vi fick alltså inte gehör för våra synpunkter vilket vi bara kan beklaga.

Vi socialdemokrater reserverar oss till förmån för vårt yrkande

Nykvärn den 30 mars 2004
För Socialdemokraterna

Märtha Dahlberg
gruppledare



Förslag till ändringar i Bevarandeprogrammet från bl a:

Lennart Söderman (2003-09-21, 2003-10-08):

1. Sid 3. "Bruket" bör ersättas av "hammarsmedjan", eftersom bruksbegreppet är mer kopplat till stålbruket, som byggdes först ca 100 år senare. **Ändras ej**
2. Sid 4. "Järnbruket" bör ersättas av "hammarsmedjan och stålbruket" **Ändrat**
3. Sid 4. "två sågverk, ett vid Hökmossen och ett vid Sundsvik" bytes ut mot "ett flertal sågverk. De största var belägna vid Hökmossen och Sundsvik" **Ändrat**
4. Sid 7. "Fanns" ersätts med "byggdes" (Centrum). **Ändrat**
5. Sid 7. Hela meningen "Den gamla ... slag" stryks, felaktig information. **Ändrat**
6. Sid 10. "järnbruk" ersätts med "bruk". Företaget skrivs alltid som Nykvarns bruk. **Ändras ej**
7. Sid 12. Omväxlande skrivs "säteri" och "herrgård" (Sundsör). Kanske bäst att välja ett begrepp.
8. Sid 13. De två sista meningarna i första stycket ändras. Ny text:
"Tegelbruket moderniserades på 1940-talet och kapaciteten ökades. För att möta ökad efterfrågan byggdes ett nytt bruk 1947, Hallsta tegelbruk, beläget ca 1 km NV det gamla bruket. I samband med strukturrationaliseringar avvecklades verksamheten och det gamla bruket upphörde 1953 och Hallsta i slutet av 1970-talet. **Ändrat.**
9. Sid 13. "tegelbruket" skall vara "sågverket". **Ändrat till:** Sågverket och tegelbruket, eftersom dessa låg intill varandra.
10. Sid 42. Bilder – Lennart Söderman, Turinge-Taxinge Hembygdsförening
11. Sid 43 (kartan) "gamla trädgårdsmästarbostaden" – angiven på kartan, men ej omnämnd i texten. **Ändrat** är nu omnämnd i texten och ingår i kulturmiljön.

Anders Wallenberg (2003-10-05, 2003-10-24):

KS prot 23 sept -03, Göran Gelotte är f d stadsantikvarie., samt redaktionella ändringar.

Skriv till KS, redaktionella ändringar.

Bevarandeprogrammet: Valet av bild på framsidan är dåligt eftersom den visar den nya dansbanan. **Ändras ej**



Lena Gamberg Öhlin
Planingenjör

Sid 2 samt generellt. Namn skall stå på samma rad. **Ändras ej**,
Sid 3. Sörmländska bergslagen frågetecken. **Ändras ej**.
Sid 4. prefabricering av betongelement. **Ändras ej**
Sid 6 kommunalhus – har vi ett sådant? Varuhus - ?? **Ändras ej**
Sid 7. Stora frågetecken beträffande värderingen av centrum.
I övrigt redaktionella ändringar.

I ett mail daterat 27 okt förslås ändringar i Bevarandeprogrammets inledning där det bör framgå att det inte är något heltäckande program, eftersom det kan finnas hus m m som inte har nämnts. Vidare förslås att båthusen vid Strömsborgs båtklubb blir omnämnda och bedömda. Att Turingeåns dalgång och vattenflöde från Yngern fram till bruket eller Turingen tas med i programmet. Likaså ortnamnsfrågan, så att gamla gårdsnamn, husnamn m m tas upp och att dessa får en klassning. Då skulle namnen få ett visst skydd för framtiden och slippa drabbas av någon s k belägenhetsreform utförd av skrivbordsmänniskor inne i Södertälje.

Kommentar: Värderingen av centrum är gjord ur ett kulturhistoriskt perspektiv ej skönhetsperspektiv. Strömsborgs båtklubb bör beskrivas i hembygdsföreningens egna annaler. Turingeåns dalgång och vattenflöde kommer att ingå i grönstrukturplanen. Riksantikvarieämbetet äger ortnamnsfrågan. Adressättning i glesbygden görs för att brandkår och ambulans m fl skall kunna hitta rätt.

Börje Wallgren (2003-09-17):

Kommentarer och rättelser av tjänsteskrivelsen till KS:

Under rubriken FÖRORDET ändras stavningen av kvarnen till *en sågequarn*.

Ändras ej

Sista tabellen Kulturmiljöer - kulturobjekt och följande sidor blir utmärkt underlag för produktion av separata infoskyltar / -blad.

Nr 14 skall vara f d brukskontoret. **Ändrat.**

Nr 6 Taxinge Näsby, 3e raden: ordet kända stryks. **Ändrat**

Stensättra säteri: skall vara Byggnad ritad av Eric Jönsson Dahlbergh. **Ej ändrat**

2004-01-26. Tillägg efter: Lennart Södermans ytterligare förslag till ändringar, dec 2003.

Nr 1 och 6. (Sid 1) *By / kyrkby* stryks eftersom Turinge aldrig har varit det man menar med by.

Ändras ej. Turinge har en klar bybildning. Definitionsmässiga krav på ordet kyrkby finns inte.



Lena Gamberg Öhlin
Planingenjör

Nr 2. (Sid 1) *Med* skall vara *och*. Idrottsplatsen har aldrig tillhört Folkets Park.
Ändrat.

Nr 3. (Sid 2) *De* stryks. Den bestämda formen innebär att alla objekt identifierats, vilket med stor sannolikhet inte är fallet. **Ändras ej.** *De* är också pluralform.

Nr 4. Man bearbetade tackjärn, som köptes från Norbergs bergslag och inte det förädlade järnet.. **Ändrat.** Kapitlet har förtydligats.

Nr 5, 9, 19, 30, 42. (Sid 4, 7, 12, 17 och 37) Stryk *gamla*, förekommer på flera ställen på ett felaktigt sätt. Ex. *Det finns ingen ny Turinge socken och då kan man inte tala om gamla Turinge socken.* **En del är ändrat.**

Nr 6. (Sid 5) *Kyrkby* stryks. I folkmun har man inte talat om Turinge kyrkby och området uppfyller inte heller de definitionsmässiga kraven. **Ändras ej.** Det är en klar bybildning runt kyrkan och det finns inga definitionsmässiga krav eller regler för att benämnas by / kyrkby.

Nr 7. (Sid 6) *Livs* ersätts med *special*. **Ändras till:** Särnsjö Livs och special.

Nr 8. (Sid 8) *Varuhus* ersätts med *livsmedelsbutiker*. I texten står butiker.
Ändras ej. ICA och Konsum kallar sig själva varuhus. I texten står: På andra sidan gånggatan skulle finnas småbutiker och ett nytt bibliotek.

Nr 10, 11, 13, 14, 15, 19, 30. (Sid 8, 11, 12, 17, 18, 21) Bildtext saknas. Stryk *Nykvarn*. **Ändras ej.** Kompetterat.

Nr 11. Varför texten *rester av grunder*? Det finns inget i texten om Stålbruket som förklarar detta. **Ändras ej.** Bör ses som en ren upplysning.

Nr 12. Rubriken handlar om Nykvarns herrgård, men själva herrgården är inte omnämnd i "Rekommendationer". Där anges andra byggnader, men de finns inte med i texten. Omarbetas. **Ändras ej.** Under huvudrubriken anges att det är kulturmiljöer som avhandlas. I kulturmiljön kan också finns kulturobjekt.

Nr 17. *Även* ändras till *ännu*. **Ändras ej.**

Nr 18. Enligt Riksantikvarieämbetet finns det 45 registrerade fornlämningar.
Ändrat till en stor mängd ...

Nr 22. *Turingelandets norra* är ett underligt uttryck, bör ersättas med *kommunens*. **Ändras ej.**

Nr 24. *bybebyggelse* byts mot *förtätad bybebyggelse*. **Ändras ej.**

Nr 25. *finns* byts mot *fanns*. **Ändras ej.** Fel tempus - byggnaden finns fortfarande.



Lena Gamberg Öhlin
Planingenjör

Nr 26. I meningen skall inskjutas *största delen av egendomen...* **Ändras till:** *en del av fastigheten köptes* Man köpte inte största delen av fastigheten.

Nr 27. Text inom ramen ändras till: *Vid samma tillfälle uppfördes flygelbyggnaden. Den har suterrängvåning mot sjösidan samt inredd vind. Under senare delen av 1940-talet gjordes smärre förändringar på huvudbyggnaden bl a togs tornet bort och verandan glasades in. Kvar av äldre bebyggelse finns sädesmagasinet vid infarten till parkområdet samt i parken två knuttimrade stugor med inredd vind. Dessa hus är sannolikt från 1700-talet.* **Ändras delvis.**

Nr 28. Turinge kyrkby ersätts med Bebyggelsen kring kyrkan. **Ändras ej.**

Nr 29. Kyrkskolan ersätts med Gamla skolan. Kyrkskolan är en annan skola. **Ändrat.**

Nr 30. *Det gamla* ersätts med *före detta.* **Ändras ej.**

Nr 31. Använd obestämd form *källor.* **Ändrat.**

Nr 32. *att ha stått oanvänt i flera år* bättre än *flera års överksamhet.* **Ändrat.**

Nr 34. Stryk *ett* Folkets Park. **Ändrat.**

Nr 35, 36. Bättre text är Nykvarns idrottsplats, huvudentren resp. Nykvarns idrottsplats, läktaren. **Ändras ej.** Framgår tydligt av bilderna vad som är vad.

Nr 37. Bildtexten skall vara Taxinge-Näsby. **Ändrat.**

Nr 38, 39. Ladugårdsbyggnaderna vid Nygård. Bättre med *rymma* än *härbärgera.* **Ändras ej.**

Rekommendationer: *Intresse* byts mot *värde.* **Ändras ej.**

Nr 41. Loftbod vid Långängen. *En bra parallell är Näsboden från Näs i Turinge* bättre alternativ. **Ändrat.**

Nr 43. Kartan, sid 43. Om gamla trädgårdsmästarbostaden skall vara med på kartan skall den även beskrivas i texten. **Ändras ej.** Finns nämnd i herrgårdsmiljön.

A, B och E. Vidbynäs. TTH anser att Vidbynäs skall ha en egen rubrik. Vidbynäs är jämförbart med Sundsör och har en intressant historia. Båda egendomarna har haft samma ägare. Vidbynäs har aldrig ansetts tillhöra bebyggelsen kring kyrkan och skall inte sammanföras med Turinge. **Ändras ej.** Vidbynäs är detaljplanelagt och det som är värt att skydda är skyddat i detaljplanen.

D. Näsby gods, Taxinge. Textmassan är omfattande och balanserar inte mot övriga objekt i beskrivningen. I kommande version bör texten reduceras eller bibehållas, om kompletteringar på likartad detaljnivå sker för andra objekt.



Lena Gamberg Öhlin
Planingenjör

Ändras ej. Näsby gods med omgivning är Nykvarns kommuns enda kulturhistoriska riksintresse och beskrivs också som sådant.

F. *Folkets Park* och *Idrottsplatsen* bör få egna rubriker med egna nummer. Nu blandas bild och text. Under underrubriken *Idrottsplatsen* visas bild från *Parken*.

Ändras ej. *Folkets Park* och *Idrottsplatsen* bör ses i ett sammanhang.

G. (Sid 42), Ordförklaringar. Komplettera med ordet *by* och kanske även förklara begreppet *Socken*. **Ändras ej.**

H. På en ny karta kunde man visa var *Stålbruket*, *Sågeqvarnen*, *Hammarsmedjan* och *Pappersbruket* var placerade. **Ändras ej.** Något för TTH att utföra i sin bygdehistoria.

Urban Dahlberg
Samhällsbyggnadschef

Lena Gamberg Öhlin

NYKVARNS
KOMMUN



155 80 Nykvarn
www.nykvarn.se